

İmparatorluk Nostaljisi: Michael Hardt ve Antonio Negri'de Egemenlik ve İmparatorluk

Mehmet Zeki Duman*

Öz

Tarih boyunca hegemonik ve emperyal bir güç olarak karşımıza çıkan imparatorluklar, dünya siyasetinin ve coğrafyasının şekillenmesinde çok önemli bir rol oynayarak, her zaman kaosa karşı savunmak zorunda oldukları bir düzenin yaratıcısı ve kollayıcı olmaya ve yirminci yüzyılla birlikte yerlerini ulus-devlete bırakmış olmalarına karşın bu tarihsel misyonlarını yerine getirmeye devam etmişlerdir. Hatta imparatorlukla kıyaslandığında günümüzde ulus-devletin egemenliğine rağmen içinde yaşadığımız dünyayı şekillendiren dinamiklerin, imparatorluk politikaları ve imparatorluk kültürleri olduğu söylenebilir. Bu tarihsel/sosyolojik gerçekten hareketle makalede iki temel konu üzerinde durulacaktır. Birincisi, dünya tarihinin aslında bir imparatorluklar tarihi olduğu ve imparatorluk mantığının günümüz küresel siyasetinin de temellerini oluşturmaya devam ettiği görüşü savunulacak, ikincisi de özellikle son yıllarda akademik camiada çok fazla tartışılan Michael Hardt ve Antonio Negri'nin dışarıyı olmayan bir iktidar mekanizması olarak tanımladıkları, temelde klasik emperyalizmi aşan, zamandan ve mekândan bağımsız, barışçıl olmak ile biyo-iktidar uygulamakla karakterize edilen ve Amerika özelinde de somutlaştırılan yeni *İmparatorluk* fikrine değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: İmparatorluk, Hegemonya, Emperyalizm, Küreselleşme, Hardt ve Negri'de İmparatorluk.

Empire Nostalgia: Hegemony and Empire for

Michael Hardt and Antonio Negri

Abstract

The empires, which emerged as a hegemonic and imperial power throughout history, have played a crucial role in shaping world politics and geography, and being the creators and guardians of an order they created against chaos and despite they left their powers to nation-states with the twentieth century, they continued to fulfill their historical missions. Even when compared to the empire, despite the sovereignty of the nation-state today, it can be said that the dynamics that shape the world we live in are imperial policies and imperial cultures. The article will focus on two main issues based on the historical/sociological facts. First, it will be argued that world history is actually a history of empires and that the imperial logic continues to create the foundations of today's global politics. Secondly, especially in recent years, as debated in the academic community by particularly Michael Hardt and Antonio Negri, will be dealt with the idea of the new empire, which is characterized by the implementation and is embodied specifically in the US as a power mechanism, with no outsiders basically exceeding the classical imperialism, independent of time and space, peaceful with the bio-power.

Keywords: Empire, Hegemony, Imperialism, Globalization, Empire for Hardt and Negri.

*Doç. Dr., | Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi | zekiduman@yahoo.com

ORCID: 000-0002-9369-9337 | DOI: 10.36484/liberal.598883

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 24, Sayı: 95, Yaz 2019, ss. 37- 65.

Gönderim Tarihi: 30 Temmuz 2019 | Kabul Tarihi: 27 Ağustos 2019

Giriş

İnsanlar, tarih boyunca içinde yaşadıkları sosyal düzeni idame ettirmek için farklı yönetim sistemleri geliştirmişlerdir. Bu yönetim sistemlerinin adı ister kabilecilik, ister krallık isterse de imparatorluk olsun hiç fark etmez, hepsinin ortak yanı otoritenin; kurumsal, hiyerarşik ve merkezi bir gücün tekelinde örgütlenmiş olmasıdır. Sosyal varlığın kolektif örgütlenmesiyle oluşan devletler, meşru şiddet tekeli elinde bulundurması yanında egemen bir güç olarak da kamusal düzeni ve istikrarı sağlamakla öne çıkmışlardır. Bu anlamda dünya tarihinin aslında bir devletler tarihi hatta bir imparatorluklar tarihi olduğunu söylemek çok da temelsiz bir iddia olmasa gerektir. Zira tarihi bir bütün olarak ele aldığımızda bu iddiamızı doğrulayacak sayısız kanıtlara ulaşmamız mümkündür. İnsanlar, tarım hayatının başlaması ve yerleşik hayata geçildiği neolitik dönemden itibaren kendisini sadece vahşi hayvanlardan korumak veya rakip güçleri yenmek için değil, medeni bir yaşamı inşa etmek ve böylece kültür yaratmak içinde de politik örgütlenmeyi bir gereklilik olarak görmüştür.

Bu gereklilik, tek bir halkı temsil ettiği iddiasında olmayan çok farklı devlet biçimlerinin ortaya çıkmasına ve özellikle son iki bin yılın büyük bir bölümünde nerdeyse her yüzyılda mutlak ve egemen birkaç gücün dünyaya hükmetmesine neden olmuştur. Ancak dünya tarihine yön veren bu güçlerin kurdukları uluslararası politik sistemin sınırlı ve geçici olduğunu da unutmamak gerekir. Nitekim uluslararası ilişkiler uzmanı Paul Kennedy “Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü”¹ adlı eserinde uluslararası sistemin her dönemde değişime uğradığını ve bu değişimin sadece devlet adamlarının günlük eylemleri, politik ve askeri olayların gel-gitleri yüzünden değil, dünya gücünün temellerinde oluşan ve zamanla yollarını bularak yüzeye çıkan daha derin değişimler yüzünden de meydana geldiğini, dolayısıyla uluslararası sistem açısından zenginlik, güç ve askeri kudretin her zaman için nispi olduğunu ve uluslararası güç dengelerinin de hiç bir zaman oldukları yerde duramadıklarını belirtmiştir.

Başka bir Amerikalı diplomat, siyaset bilimci ve bir zamanlar Birleşik Devletlerin Dışişleri Bakanı görevini de yapmış olan Henry Kissinger ise, “Diplomasi”² adlı o ünlü eserinde, uluslararası güç dengesinin doğasına ilişkin; “Sanki bir doğa kanunuymuş gibi, her yüzyılda tüm uluslararası sistemi kendi

1 Paul Kennedy, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*, çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2002, s. 629.

2 Henry Kissinger, *Diplomasi*, çev.: İbrahim Halil Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002, s. 9.

değerlerine göre yeniden biçimlendirecek kuvvet, irade, entelektüel ve moral güce sahip bir ülke ortaya çıkar” diyerek uluslararası siyasetin doğası hakkında çok önemli bir tespitte bulunuyor. Bu tespiti doğrulayan bir gelişme de, her yüzyılla beraber uluslararası sistemin ömrünün gittikçe azalıyor olmasıdır. Örneğin Vestfalya Barışı'ndan doğan düzenin yüz elli yıl yaşaması; Viyana Kongre'sinin yarattığı uluslararası sistemin, ancak yüz yıl kendisini koruyabilmesi ve Soğuk Savaş'la belirlenen düzenin kırk yıl sonra bitmesi gibi olaylar, yazarın tespitini ziyadesiyle haklı çıkarmaktadır. Dolayısıyla dünya düzeni, tarihin hiç bir döneminde bu kadar çabuk ve bu kadar derinden değişmemiştir. Bu gerçeği görmek için, sadece 20. yüzyılın dünya siyasi tarihine bakmamız yeterli olacaktır.

Yakın dönem tarihe baktığımızda özellikle yirminci yüzyılın başına kadar toplumların çoğunun imparatorluk adı verilen siyasi rejimlerin kontrolü altında yaşadıklarını görürüz. Ancak bu “İmparatorluklar Çağı”³ sadece yüzyıl içinde tarih sahnesinden silindi. En başta da bir zamanlar dünya nüfusunun kabaca dördte birini yöneten, yeryüzünün yaklaşık aynı orandaki kesimini kapsayan ve neredeyse bütün okyanuslara hâkim olan Britanya İmparatorluğu yıkıldı.⁴ Çin İmparatorluğu 1911'de, Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları Birinci Dünya Savaşı sırasında ya da hemen sonrasında çöktü. İtalya ve Japonya İmparatorlukları İkinci Dünya Savaşı sonunda dağıldı. 1945'ten sonra mali açıdan iflas etmiş olan Fransa, Belçika ve Hollanda İmparatorlukları, 1945 ve 1990'lar arasında uzun süren bir sürecin sonunda ortadan kayboldular. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağıldığında siyasetçiler ve akademisyenler, düşüşteki imparatorluğu değil, bağımsız ulus-devletler ve liberal demokrasiler tarafından insanlık tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı ilan ettikleri son “Şer İmparatorluğun” ölümünü alkışladılar.⁵

Böylece yüzyılın sonuna gelindiğinde imparatorluk fikri, yeni kurulmaya başlanan uluslararası sistem içinde sadece geçmişin bir kalıntısı olarak kalmaya başladı. Çünkü kapitalizmle beraber gelişen ve büyüyen küresel dünya sistemi, bir yandan imparatorlukları tarih sahnesinden silerken diğer yandan yeni bir toplum ve yeni bir politik düzen inşa etmeye çalıştı. Bu politik düzenin temelleri, neredeyse dört yüzyıl önce Batı Avrupa'da 1648 yılında Almanya'nın Vestfalya (Westphalia) bölgesinde düzenlenen bir barış konferansı ile

3 Eric Hobsbawm, *The Age of Empire: 1875-1914*, Weidenfeld & Nicolson, London, 1987.

4 Niall Ferguson, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirdiği*, çev.: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019, s. 11.

5 Russel D. Foster, “The Concept of Empire”, *The Sage Handbook of Political Sociology*, (edt.) W. Outwaite & S. Turner, Sage Publishing, London, 2017, s. 1.

atıldı. Bu konferansta imzalanan Vestfalya Barış Antlaşması, sonradan tüm dünyada kabul görecek olan yeni bir uluslararası sistemin de oluşmasını sağladı. Avrupa tarihinde belki de en sık alıntı yapılan bu diplomatik belgeyle uluslararası alanda toplumların *egemenlik, meşruiyet ve özgürlükleri*, “eşitlik ilkesi” temelinde yeniden tanımlandı.

Bu anlaşmayla her devletin kendi toprakları üzerindeki egemenliği ve bir öteki devletin siyasi otoritesine veya dini yapısına karışmayacağı ilkesi kabul edildi. Egemen devletlerin güçlerine ve yönetim sistemlerine bakılmaksızın eşit ve doğal haklara sahip olduklarına hükmedildi. Bu anlaşmanın uluslararası ilişkiler açısından taşıdığı önem, yönetimin o güne kadar Avrupa'nın da siyasi düzenini oluşturan imparatorlukların ve hanedanlıkların elinden alınarak doğrudan halkın iradesine bırakılmış olmasından kaynaklanıyor. Bununla beraber Vestfalya Barışı'nın uluslar tarihinde bir dönüm noktası olmasının bir nedeni de belki de ilk kez “devlet egemenliği” kavramını ortaya koymuş olmasıdır. Bu kavram, egemen devletlerin her birinin doğal olarak sahip oldukları eşit şartlara, güçlerine ya da yurtiçi yönetim sistemlerine bakılmaksızın kurumsal hale gelmesine işaret etmiştir.

Böylece dünya hukuksal planda devletlerin eşitliğini, başka devletlerin iç işlerine karışmama doktrinini ve egemen devlet anlayışını, uluslararası düzenin merkezine yerleşmesiyle dünyanın anarşik yapısı düzen altına alınmaya, uluslararası anlaşmazlıkların çözümlenmesinde kabul edilmiş ilkeler konulmaya ve savaşların yürütülüş biçimine kısıtlamalar getirilmeye çalışılmıştır.⁶ Bu anlamda Vestfalya Barışı'nın tüm dünyada kabul görmesinin iki temel nedeni olduğu söylenebilir: Birincisi, devletlerin eşitliği ilkesinden hareketle oluşturulan uluslararası sistemin ve bu sistemi kabul ettiğinde her devletin dış müdahalelere karşı kendisini daha korunaklı hissetmesi ve bir öteki devletin saldırılarına maruz kalma ihtimalinin azalması, ikincisi de o güne kadar “gökyüzünün altındaki her şey” üzerinde egemenlik sahibi olduğunu iddia eden imparatorlukların yerini, egemenliği halk adına kullanmaya başlayan ulus-devletlerin almaya başlamasıdır.⁷ Ancak burada “ulus-devletlerin ortaya çıkmasıyla imparatorluklar öldü mü?” sorusuna da cevap vermek gerekiyor.

Bu soruya “evet” diyebilmek çok kolay olmasa gerekir. Zira Foster'in da⁸ belirttiği gibi binlerce yıl dünyaya hükmetmiş olan imparatorluklar yüzyıl gibi kısa bir sürede ölmüş olamazlar. Evet, belki bugün imparatorlukların ortadan kaybolduğu düşünülebilir, ancak onların mirası, çağdaş yaşamın hemen

6 Richard Falk, A., *Dünya Düzeni: Amerikan Emperyal Jeopolitikası*, çev.: Neşenur Domaniç ve diğerleri, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s. 28.

7 Henry, Kissinger, *Dünya Düzeni*, çev.: Sinem Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul, 2016, ss. 13-39.

8 Foster, a.g.e., s. 1.

hemen her alanında mimariden zoolojiye varıncaya kadar dünyanın her yerinde görülebilir. Bu nedenle modern dünya, mevcut uygarlık üzerinde hala uzun bir gölgeye sahip olan soyu tükenmiş “İmparatorluklar’ın” *tenini* olmasa bile, *tinini* taşımaya devam etmektedir. Çünkü belli bir inancın, tahayyülün, tahakkümün, felsefenin ve zihniyetin tecessüsü olan imparatorluklar günümüz modern toplumun neredeyse her yönünü etkilemeye devam etmektedir. Diğer bir deyişle imparatorluklar her ne kadar ulus-devletin gerisinde kalmış gibi görünse de aslında ulus-devletin gölgesi olmayı da sürdürmektedir.

İmparatorlukların Repertuarı

Günümüz siyaset terminolojisinde imparatorluk kavramının yerine çoğu kez *emperyalizm*,⁹ *kolonyalizm*, *post-kolonyalizm*, *neo-liberalizm* veya son zamanlarda sıkça duyduğumuz *küreselleşme* gibi kavramlar kullanılmaktadır. İngilizcede İmparatorluk (*empire*), Latince *imperium* sözcüğünden gelmekte ve genellikle “egemenlik”, “hükümlerlik”, “evrensellik”, “tanrısallık” ve “krallık” gibi anlamlara gelmektedir. Tarihçiler, her ne kadar kavramın kökenine ve tanımına ilişkin farklı görüşler ileri sürseler de, esasen imparatorlukla kastedilen şeyin, Cumhuriyet Romasından bugüne emperyal bir gücün muazzam genişlikteki topraklar üzerinde hâkimiyet kurması olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir deyişle imparatorluk, hegemonik bir gücün kendi ülkesel (*territoryal*) alanı dışında kalan ve etnik, dinsel ve kültürel olarak birbirinden çok farklı özellikler gösteren büyük ve geniş toprakları doğrudan veya dolaylı bir biçimde kendisine bağlayan hiyerarşik bir yönetim sistemidir.¹⁰

9 Her ne kadar imparatorluk ve emperyalizm kavramları birbirinin yerine kullanılıyor olsalar da aslında söz konusu kavramlar arasında ince nüanslar bulunmaktadır. Öncelikle daha eski bir kavram olan imparatorluk çok etnikli yapıyla siyasi bir oluşuma gönderme yaparken, 19. yüzyıl sonlarına doğru kullanılmaya başlanan ve daha çok ekonomik yapıyla beraber modern dünyadaki askeri, kültürel, dilsel ve hatta ekolojik hiyerarşilerin açıklanmasında temel bir kavram olarak kullanılan emperyalizm sözcüğü, bir halk ya da ülkenin ötekiler üzerinde daha muğlak ve dolaylı türde kontrolü ve egemenliği anlamına geldiği gibi belli bir görüşün, felsefenin veya ideolojinin hakimiyeti anlamında da gelmektedir. İmparatorluk politik bir yapıyı, emperyalizm ise bu yapının içerdiği politikaları betimler. Daha geniş ayrıntı için bkz. Michael Parenti, *The Face of Imperialism*, Routledge, New York 2016, s. 1-13, Matthew D. Stephen, “Imperialism”, *In The Encyclopedia of Global Studies*, Sage Publication, Los Angeles 2012, s. 884.

10 İmparatorluğun ne olduğundan çok ne olmadığı üzerinde duran Foster (2017:15), konuyla ilgili beş temel argüman ileri sürmektedir. Ona göre imparatorlukta olmayan ilk şey, insanlık tarihinde belli bir aşamayı teşkil etmemesidir. İmparatorluklar genellikle Avrupa topraklarında kök salmış olan yakın tarihli bir fenomen olarak algılanır veya kapitalizmin doğrudan sonucu olan kaçınılmaz bir tarihsel aşama olarak görülür. Oysa bu Avrupa merkezci bir bakış açısıdır ve gerçeği yansıtmamaktadır. İkincisi, imparatorluklar jeopolitik açıdan sınıflandırılabilir kategorik bir tanım değildir. Üçüncüsü, imparatorluklar evrensel düzeyde siyasi bir fenomen değildir. Dolayısıyla Avrupa dışındaki toplumları tanımlamak için “imparatorluk” kavramı yerine belki bu toplumların kendi dillerindeki sözcükler kullanılmalıdır. Dördüncüsü, imparatorluk tarafsız bir siyasal oluşum değildir. Kendine ait bir tarihi, kimliği ve toplumsal hafızası vardır. İmparatorlukların barışçıl oldukları düşünülür oysa imparatorluk adına halklar ezilmiş, mülksüzleştirilmiş ve katledilmiştir. Beşinci, imparatorluk, modern uygarlığın ayrılmaz

Bu yönetim sisteminin tarihsel kökenine bakıldığında yerleşik hayata geçilmesiyle kent devletlerinin, tarım toplumuyla da imparatorlukların zuhur ettiği görülecektir. Nitekim arkeolojik bulgular, siyaset sahnesine iki bin yıldan fazla bir süre hâkim olan imparatorlukların erken dönem devletlerden 4000 yıl önce Güneybatı Asya'da özellikle de Mezopotamya bölgesinde bağımsız-kent devletleri şeklinde ortaya çıktığını göstermiştir. Akadlı Sargon ve sonradan Hammurabi gibi güçlü hükümdarlarıyla bu devletler geleneksel olarak imparatorluk adını almışlardır. Aynı şekilde Antik dünyanın -Mısır'dan Babil'e ya da Hindistan ve Çin gibi daha erken dönemin devletlerine dek pek çok siyasal sistem de imparatorluk içinde değerlendirilmiştir.¹¹ Özellikle kadim Yunan ve Mısır'da kurulmuş olanlar, hâkim oldukları bölgelerin sosyal, kültürel ve dini yapıları üzerinde derin ve kalıcı izler bırakmışlardır. Şayet Çin'i bir kenara bırakırsak, tüm dünyada en uzun süreli etkiye sahip olan imparatorluğun, başta hukuk ve ekonomi olmak üzere tarihte ilk kurumların temellerini de atmış olan Roma İmparatorluğu olduğu görülecektir.

Burada başta Roma ve Çin olmak üzere tarihin en güçlü ve en büyük siyasal yapıları olarak karşımıza çıkan imparatorlukların iki temel özelliğinden söz etmek mümkündür. Birincisi, kimi zaman muhalif güçlerle, kimi zaman da rakip devletlerle savaş halinde bulunduğu için imparatorlukların emperyal sınırları kesin ve keskin çizgiler içermemiş ve kara imparatorluklarının siyasi tarihlerinin hem karışık hem de çalkantılı olması, yöneticilerin, yasaların, kurumların ama daha da önemlisi coğrafi sınırların hep bir esneklik ve değişkenlik göstermesine neden olmuştur. Örneğin 17. yüzyıla kadar üç kıtada sürekli genişleyen Osmanlı İmparatorluğu'nun hiç bir zaman kesin sınırları olmamış ve İmparatorlukta göçebe ve eklektik bir yapı söz konusu olduğu için de 19. yüzyıl öncesine kadar bir örnek kurumlar ya da aynı tarz idare şekli oluşmamış ve bütün topraklarda birbirine benzer bir imparatorluk kültürü ya da ideolojisi de gelişmemiştir.¹²

İkincisi, imparatorluklar böl ve yönet ilkesiyle hareket etmiş ve kontrol ettikleri bölgelerin sosyolojik ve demografik yapılarına göre farklı yönetim modellerini geliştirmişlerdir. Buna göre kimi bölgeler, merkezden atanmış olanlar, kimi bölgelerde de federatif bir yapı söz konusu olduğu için yerel otoriteler tarafından yönetilmiştir. İmparatorluklar hakimiyeti altında

bir parçası olmaya devam etmektedir. Resmi bir "imparatorluk" -evrensel bir fikir olarak- sona ermesine rağmen, miraslarının evrensel olarak görünür olması ironiktir. İmparatorluk dünyayı etkilemeye devam etmektedir ve Avrupa'da evrensel çok uluslu bir blok halinde -AB İmparatorluğu- geri dönmektedir.

11 Stephen Home, *İmparatorluk*, çev.: Sinem Gül, Dost Kitabevi, Ankara 2015, s. 50.

12 Reşat Kasaba, "İmparatorluk Düşleri, Ulus Düşleri" *Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, çev.: M. Banu Büyükkal, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2005, s. 181.

bulundurdukları toplulukların hak taleplerini ulus-devletlerde olduğu gibi inkar etmek yerine onları tanımaya ve kabul etmeye çalışmışlardır.¹³ Bundan dolayı imparatorlukların yönetim sistemi, kendi içinde farklılaşmıştır. Merkezde veya merkeze yakın bölgelerde doğrudan, ulaşımda güçlük çekilen veya denetlemede zorlanılan bölgelerde ise dolaylı bir yönetim ve kontrol sistemi uygulanmıştır. Doğrudan yönetim, başta başkent olmak üzere devlet kurumlarının bulunduğu yerlerde söz konusuysen, dolaylı yönetim yukarıda da vurgulandığı gibi devletin rahatlıkla ulaşamadığı için idarecilerini genellikle yerel otoritelerden seçtiği bölgelerde uygulanmıştır.

Buna göre merkezin uzağında kalan yerlerde “âdem-i merkezîyetçi” diyebileceğimiz özerk bir yapının oluşmasına izin verilmiş ve buralarda yerel yöneticiler iki temel sorumluluk üstlenmişlerdir. Birincisi, savaş dönemlerinde periferiden imparatorluğun merkezine asker göndermek, ikincisi de önceden nakdi olarak belirlenmiş olan ve herkesin ödemekle yükümlü olduğu yıllık vergilerin (haraç) toplanmasını sağlamaktır. Bu açıdan bakıldığında sömürü sistemine dayanan imparatorlukların genelde askeri ve ekonomik olmak üzere iki temel gücünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Burada üzerinde uzlaşılan temel husus, imparatorlukların öncelikle çok güçlü ordulara ve gelişmiş askeri ve teknik sistemlere sahip olduklarıdır. Örneğin Roma, Çin, Rusya, Avusturya-Macaristan, Almanya ve Osmanlı gibi kara imparatorlukları, güçlerini devasa büyüklükteki ordulardan ve bu orduları yıllarca savaşmadan besleyebilecek kapasitedeki ekonomik güçlerinden almışlardır.

İmparatorluklar, zamanın ruhuna uygun yetişmiş ve kendi içinde profesyonelleşmiş bulunan askeri güç sayesinde uzun yıllar var olabilmişlerdir. Askeri ve mali gücün sağladığı siyasi ve ekonomik avantajlar sayesinde, zaman içinde hem hegemonik bir güce dönüşmüşler hem de bu hegemonik güce dayanarak dünya topraklarını parsellemeye, uzak bölgeleri kontrol etmeye ve aynı anda birkaç kıtayı hâkimiyeti altına almaya çalışmışlardır. Nitekim tarihe bakıldığında gelmiş geçmiş bütün büyük imparatorlukların fethiçi ve cihatçı özellikleriyle ön plana çıktıkları ve imparatorluk kültürünü ve ideolojisini uzak diyarlara taşıdıkları görülür. Bu yönüyle imparatorlukların emperyalist bir nitelik taşıdığı yani ele geçirdikleri bölgelerle sınırlı kalmayıp mümkün olduğunca dünyanın geride kalan diğer bölgeleri veya kıtaları da fethetmeye, oralarda hâkimiyet kurmaya çalıştıkları söylenebilir.

13 Hayrettin, Özler, “Bir Siyasal Tasavvur Biçimi Olarak İmparatorluk ve Yansımaları”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Ankara, 2016, Sayı:48, s. 225.

Nitekim Münkler'e¹⁴ göre de dünya imparatorluklarının ayırıcı özelliklerinin başında *zamansal süre* ve *mekânsal genişleme* gelmektedir. Buna göre bir imparatorluğun uzun süre ayakta kalabilmesinin ölçütü, kurucusunun karizmatik niteliklerinden bağımsız olarak kurumsal reformlara girişebilmesine ve yeniliklerde bulunabilmesine bağlıdır. Zaman ölçütü yanında mekânsal genişleme ölçütü de imparatorluğun diğer ayırıcı yanıdır. Öncelikle muazzam bir alana hükmedemeyen bir güç ciddi anlamda imparatorluk olarak nitelendirilemez. Bunun yanında dünya imparatorluklarının mekânsal genişleme kriterinin bölgelerin fiziki kontrol ve denetlemeyle sınırlı olmadığını, mal ve sermaye akışının neredeyse mutlak kontrolünü de kapsayabileceğini belirtmek gerekir. Böylece imparatorluklar, doğaları gereği devletlerden daha uzun süre yaşayan, yarı geçirgen özellikteki sınırlarıyla geniş bir mekânsal alanı kontrol eden ve bu kontrolün de sadece toprakla sınırlı olmayıp, her tür mali ve ticari akışları da kapsayan çok güçlü siyasal oluşumlar olarak da görülebilir.

Tarihin en güçlü devletleri olarak karşımıza çıkan bu siyasal oluşumlar (*imparatorluklar*), kolay kolay alt edilmesi mümkün olmayan ve yüzyıllarda geniş toprakları kontrol etmesiyle ayakta durmuş olan yönetim sistemleridir. Örneğin Çin İmparatorluğu, çeşitli isimler adı altında iki bin yılı aşkın bir süre varlığını devam ettirmiş; Bizans İmparatorluğu'nun ömrü bin yıldan fazla sürmüş, Roma İmparatorluğu yaklaşık olarak altı yüzyıl yaşamış, Osmanlı İmparatorluğu yaklaşık beş yüz yıl ayakta kalmış, Moğol İmparatorlukları o zamana kadar hiçbir siyasi örgütlenmenin yayılamayacağı kadar geniş topraklar üzerinde beş yüz yıl boyunca iktidarını sürdürmüştür. Merkezi iktidara dayalı yönetimin güçlü olduğu bu siyasal oluşumlarda genellikle dolaylı bir yönetim anlayışı hâkim olmuştur. Dolaylı yönetimin de iki temel özelliğinden söz etmek mümkündür.¹⁵ Birincisi imparatorluğa bağlı her bir parçanın yönetimi için özel, ayrı sözleşmelerin yapılması ve böylelikle mevcut yönetim mercilerinin korunması, ikincisi de merkeze itaat etme, vergi ödeme ve onunla askeri işbirliği yapmaya karşılık kendi bölgelerinde hatırı sayılır özerklik sahibi araçlarla iktidarın kullanılmasıdır.

Kendi içinde farklı yönetim biçimlerini geliştirmiş olan imparatorluklar, tarihin hiç bir dönemde uluslararası ilişkiler(in)de belli bir güç dengesini gözetme ihtiyacını hissetmemişlerdir. Birleşik Devletler, Asya'da Amerika'da ve Çin tarihinin çoğu döneminde dış politikalarını böyle yürütmüşlerdir. Bilindiği gibi "güç dengesi sistemi", modern devletlerin bir icadıdır ve daha çok birbirine

14 Herfried Münkler, *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, çev.: Zehra Aksu Yılmaz, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, ss. 24-27.

15 Charles Tilly, "İmparatorluklar Nasıl Yıkılır" *İmparatorluk Sonrası*, çev.: Ebru Kılıç, Versus Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 13-14.

denk güçte devletlerin var olması gerçeğini yücelterek, dünya düzeni için yol gösterici bir ilke olarak da ilk kez 1648 Vestfalya Barış Antlaşması'nın ortaya çıkardığı Avrupa devlet sisteminde rastlanmıştır. Bu sistem hem bir devletin diğerlerini egemenliği altına alma aruzunu hem de anlaşmazlıkları sınırlamak amacını gütmektedir.¹⁶ Oysa imparatorlukların, ne uluslararası sistem içinde hareket etmek, ne de var olan sistemde denge unsuru olmak gibi bir amacı vardır. Ama bu stratejik konumlanış, imparatorlukların küresel hedeflerinin olmadığı anlamına da gelmemelidir. Ünlü'nün¹⁷ deyimiyle, imparatorluklar her zaman için evrensel bir dini yaymak, barbarlara uygarlık, gelişmemiş toplumlara da insan hakları, demokrasi ve özgürlük getirmek gibi cihanşümul ideallerle karşımıza çıkmışlardır. Yayıldıkları yerlere payeler vermiş, anlam katmışlardır. Dolayısıyla bu tür hiyerarşik yapılarla uygarlık sınırdaştır, özdeştir.

Bugüne kadar siyaset sahnesinin en güçlü aktörleri olarak karşımıza çıkan İmparatorlukların bir diğer özelliği de kuruluşundan işleyişine kadar geçerli olan kuralların şiddete ve baskıya dayanmış olmasıdır. Bu anlamda savaş ve şiddet sadece modern ulus-devletler devletler için değil¹⁸, imparatorluğun hedef ve amaçları için de kullanılan en etkili araçlar olmuştur. Zira imparatorluklar, şiddet yoluyla kurulmuş, şiddet yoluyla devletler fethetmiş/işgal etmiş, şiddet kullanarak genişlemiş ve yine başka bir gücün şiddetine maruz kalarak tarih sahnesinden silinmişlerdir. İmparatorluğun ilk hedefinde -tam da bunu yapacak askeri güce sahip olduğu için- şiddet kullanarak başkalarının toprağını, mülkünü, bedenlerini ve ruhlarını yağmalamak olmuştur.¹⁹ Şiddetin sıklıkla rakip güçleri alt etmenin ve onlar üzerinde üstünlük kurmanın bir aracı olarak kullanılması, imparatorluğun hem yayılmacı, fetihçi ve kimi zaman da işgalci olarak tanımlanmasına hem de savaşlarda kimi zaman kitlesel katliamlar yapması nedeniyle imparatorluk idealinin saygınlığını yitirmesine neden olmuştur.

Nitekim çağımızın en önemli tarihçilerinden Hobsbawm,²⁰ "Aşırılıklar Yüzyılı" dediği imparatorlukların da sonunu getiren ve beraberinde milyonlarca sivilin ölümüne yol açan korkunç savaşların nedeni olarak imparatorluklarla

16 Kissenger, *Dünya Düzeni*, s. 13.

17 Barış Ünlü, "İmparatorluk Fikrinin Gelişimi", *Ankara SBF Dergisi*, Ankara, 2012, Cilt:65, Sayı:3, s. 240.

18 Hiç şüphesiz ulus-devletlerin en önemli özelliği imparatorluklardan farklı olarak coğrafi sınırlarını kesin çizgilerle belirlemiş olması yanında haritalarda kırmızı çizgilerle göstermiş olduğu bu sınırları şiddetli savaşlar ve dökülen kanlar neticesinde oluşturmuş olmasıdır. Ulus-devletler şiddeti sadece kendisini öteki olarak addettiği toplumlardan ayırmak ve dolayısıyla dışsal sınırlarını oluşturmak için değil aynı zamanda kültürel kimliğini homojenleştirmek ve ayrık sınırlar olarak nitelendirdiği farklı etnik kimlikleri ayıklamak için de kullanmıştır. Ulus-devlet en az imparatorluklar kadar şiddet içeren siyasal yapılanmalardır. Bu konuda daha ayrıntılı bilgilere ulaşmak için bkz. (Anthony Giddens, *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev.: Cumhuriyet Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2008).

19 Michael Mann, *İktidarın Tarihi-III*, çev.: Rıza Güngen ve diğerleri, Phoenix Yayınları, Ankara 2017, s. 30.

20 Eric Hobsbawm, *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, Time Warner Books, London 1995.

beraber şiddetin siyasallaşmasını ve evrenselleşmesini gösterir. Gerçekten de tarihsel kayıtlar da bugüne kadar imparatorlukların neden olduğu savaşların, -örneğin Birinci Dünya Savaşında 15 milyon, İkinci Dünya Savaşında 55 milyon insan hayatını kaybetmiştir²¹ açıkça bir katliamla sonuçlandığını göstermektedir. Kimi tarihçiler de uygarlığın başlamasıyla dünyada şiddet, çatışma ve savaşın hiç bir zaman eksik olmadığını, dünyada düzen ve istikrarın sağlanması için de günümüz ulus-devletleri üzerinde de hâkimiyet kurabilecek daha güçlü imparatorluklara ihtiyaç olduğunu düşünmüşlerdir. Bu düşünceyi savunan tarihçilerden birisi de, Britanya İmparatorluğu hakkında yapmış olduğu çalışmalarla tanınan Ferguson'dur.

Ferguson, bir yandan 19. yüzyılda üzerinde güneş batmayan imparatorluğun -Britanya imparatorluğu- gerçekleştirdiği katliamları ve ticari sömürüyü eleştirirken diğer yandan modern dünyayı Britanya İmparatorluğu olmadan düşünemeyeceğimizi, yaşamakta olduğumuz dünyanın finansal, toplumsal ve siyasal kurumlarını şekillendirenin de bizzat imparatorluk kültürü olduğunu iddia etmektedir. Bunun yanında Ferguson'un²² başka bir iddiası daha var. O da, dünyayı imparatorluk olmadan yönetme deneyiminin mutlak bir başarı sayılamayacağı yönündedir. Ona göre emperyal çağ sonrası dönem iki çelişkili eğilimin -ekonomik küreselleşme ve siyasal parçalanma- damgasını taşımaktadır. Birinci eğilim ekonomik büyümeyi kesinlikle ileriye götürmüştür; ama büyümenin semereleri çok dengeli dağılmış değildir. İkinci eğilim ise dünyanın daha yoksul ülkelerini güçsüzleştirmede önemli bir rol oynayan iç savaş ve siyasal istikrarsızlık sorunlarıyla bağlantılıdır. Günümüz küresel düzende ortaya çıkan bu iki siyasal ve ekonomik eğilimin/sorunun üstesinden gelebilmenin ve dolayısıyla dünyada düzen ve istikrarının sağlanabilmesinin yolu güçlü bir imparatorluğun kurulmasından -burada kastettiği Amerika'dır- geçtiğini iddia etmiştir.

Elbette ki, dünya düzeninin selameti için imparatorlukların gerekli olup olmadığı sorusu tartışılabilir. Ancak imparatorlukla ilgili bilinmesi gereken en önemli husus, bu siyasal oluşumun en belirgin yanının tahakküm kurmada şiddeti bir araç olarak kullanmış, şiddetten beslenmiş ve şiddet tekeline elinde bulundurmak suretiyle ekonomi-politik bir düzen kurmuş olmasıdır. Dolayısıyla zorlayıcı ve baskılayıcı bir güç (*power*) olarak şiddetin, siyasal örgütlenmenin en üst biçimi olarak karşımıza çıkan devletlerin ve dünya

21 Tarih kitapları, genel olarak dünya savaşları özelde olarak da Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarında yaşamını yitiren asker ve sivil sayısı hakkında net bir rakam verememektedirler. Zira savaşların gerçekleştiği ülkelerin uğradığı maddi ve manevi kayıpların net bir biçimde hesaplanması pek mümkün olamamıştır. Ancak tahmini rakamlar üzerinden genel bir istatistik çıkarılabilmektedir. Bu konuda daha geniş ayrıntı için bkz. Victor D. Hanson, *The Second World Wars*, Basic Books, New York 2017.

22 Ferguson, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirışı*, s. 346.

tarihinin en uzun ömürlü gücü olan imparatorlukların hem üzerinde beslendikleri hem de onun aracılığıyla muktedir olmaya çalıştıkları bir araç olmaktan hiç bir zaman çıkmadığı söylenebilir. Şiddetin bu denli yoğun yaşanmasının temel nedeni, imparatorlukların neden olduğu savaşların uzun sürmüş olması yanında kimi zaman bu savaşların kitlesel katliamlara dönüşmüş olmasıdır. Bu anlamıyla savaş, imparatorlukların var olmalarında ve varlıklarını devam ettirmelerinde hayati bir rol oynamıştır. Çünkü imparatorluklar savaş sonucunda elde ettikleri zaferlerle ayakta durabilmiş, savaşların neticesinde felsefesini, ideolojisini ve dolayısıyla hegemonyasını rakiplerine kabul ettirebilmiş ve onlar üzerinde mutlak egemenlik kurabilmiştir.

İmparatorlukla ilgili söylenebilecek diğer bir husus da ilk başlarda yaşanan kara savaşlarının yerini zamanla deniz savaşlarına bırakmış olmasıdır. Özellikle 16. yüzyılın başında yeni kara ve denizlerin keşfedilmesiyle beraber İmparatorlukların coğrafya algıları ve mekân tasavvurları tümüyle değişmeye başlamıştır. Bu yüzyılın başında dünyanın sadece kara parçalarından ibaret olmadığı anlaşılmış ve denizler üzerinde hâkimiyet kurmak bu tarihten itibaren imparatorlukların temel hedefi haline gelmiştir. Aslında 15. yüzyılın başında Avrupalıların yeni ticaret yollarını bulmak amacıyla coğrafi keşiflerde bulunmaya başlamaları ve yeni deniz yollarını keşfetmeleri kara imparatorluklarının strateji değiştirmelerine ve daha çok denizler üzerinden hâkimiyet kurmaya başlamalarına neden olmuştur. Zira sabit karalar bir düzine hükümlan devlete ait iken denizler kimsenin sınırlarına dâhil edemediği, kimseye ait olmadığı veya sonunda Britanya imparatorluğu gibi sadece birinin mülkiyetine girdiği açık bir mücadele alanına dönüşmüştür. Böylece denizlere hâkimiyet kuran güçler, sabit karanın, yani mekânın sığılığında da kurtulabilmişlerdir.

Sonunda rakiplerini mağlup edenler ve okyanuslarda hâkimiyetini savaşarak elde edenler, dünya ticaretini de kontrol etmeye başladıkları için büyük imparatorluklar haline dönüşebilmişlerdir. Deniz sathında irtifa kazanan bu güçler sadece kısa süreli zaferlerle yetinmemişler, bu zaferler sayesinde coğrafi engellerden, mekânın darlığından ve sınırlılığında da kendilerini kurtarmışlar ve bir nevi yeni dünyanın *nomosunu* inşa etmişlerdir. Carl Schmitt'in²³ veciz deyişiyle söylemek gerekirse, denize açılan ve denizden hareket eden büyük güçler, bir devrimi ve de en büyük devrimi, gezegen boyutunda bir mekân devrimini gerçekleştirmişlerdir. Buna karşın denizlerde hâkimiyet kuramayan devletlerin hem politik güçleri zayıflamaya hem de diplomatik itibarları azalmaya başlamış, hegemonik açıdan prestij kaybına uğradıkları için de dünyayı deniz üzerinden tasarlamaya başlayan güçlerin gölgesinde kalmışlardır.

23 Carl Schmitt, *Kara ve Deniz*, çev.: Gültekin Yıldız, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018, s. 54.

Günümüze gelindiğinde hem kara hem de deniz imparatorluklarının 19. yüzyılın ilk çeyreğiyle beraber yıkılmaya başladığını, Avrupa'da otuz yıl savaşlarını sona erdiren Vestfalya Barışının 1648'de imzalanmasıyla, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkının meşru devlet olmanın bir ilkesi olarak görülmeye başlanmasıyla da ulus-devletlerin ortaya çıktığını görürüz. Bu anlamda imparatorlukların ölümünü en tatmin edici biçimde açıklayabilecek olgunun da milliyetçilik olduğunu söyleyebiliriz. Zira milliyetçiliğin imparatorluğun selametine karşı en büyük tehdidi içerdiği, mevcut devlet yapılarını ve kurumlarını yok ettiği, muktadir evrensel ve esaslı bir güç olduğu, ancak 20. yüzyılın başında Osmanlı, Hasbsburg, Sovyet ve Alman Kutsal İmparatorluğunun çökmesiyle anlaşılmış oldu. Böylece etnik kimliği bağımsız bir varoluş kategorisi olarak gören ve kitlelere türdeş kimlik sağlama fonksiyonu sayesinde onları yekvücut haline getiren milliyetçiliğin, imparatorlukların çöküşünün hem sebebi hem de sonucu olduğu görüldü.²⁴

Nitekim milliyetçilik ideolojisi sonucu ortaya çıkan etnik çatışmalar, bir yandan imparatorluklar çağının kapanıp dünya topraklarının dörtte birinin el değiştirmesine, diğer yandan yüzyıllarca imparatorluk şemsiyesi altında yaşayan toplumların ulus-devlet halinde yeniden örgütlenmesine neden olmuştur. Ancak çok milletli imparatorluklardan doğan ve emperyal düzenin yerini alan ulus-devletler henüz pek kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen dışarıda kanlı sınır savaşlarına bulaştılar ve istikrarlı bir düzen kurmada zorlandılar.²⁵ Eric Hobsbawm²⁶ bu durumun sebebini, ulusların kendi kaderini tayin etme ilkesinin hayata geçirilmesinden kaynaklandığını iddia eder. Ona göre imparatorlukların ardından kurulan ulus-devletler, beraberinde bir dizi savaşın da müsebbibi oldular. Çünkü imparatorlukların sınırları içinde yüzyıllarca yaşamış olan farklı etnik kimlikler özellikle milliyetçilik ideolojisinden ilham alarak bağımsızlık mücadelesine girişmişlerdir. Bu durum, hem çok kültürlü bir toplumsal formasyona dayanan imparatorlukların daha fazla dayanamayıp çökmesine hem de devletlerarası sistemin yeni aktörü olarak öne çıkan ulus-devletin, yeni bir siyasal model olarak küresel düzenin temel unsuru haline gelmesine yol açmıştır. Ancak doğrudan sömürgeciliğin sona erdiği 20. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra ulus-devletlerin bir siyasal yapı olarak uluslararası sistemin ana aktörü olmaktan çıktığı görülmüş ve imparatorlukların ayak sesi duyulmaya başlanmıştır.

24 Michael A. Reynolds, *İmparatorlukların Çöküşü*, çev.: Yücel Aşıkoğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, ss. 3-11.

25 Dan Diner, *Yüzyılı Anlamak*, çev.: Hulki Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 87.

26 Hobsbawm, *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, s. 1.

Günümüzde imparatorluk özleminin başta aşırı sağ partiler olmak üzere bazı sivil toplum kuruluşları tarafından da yüksek sesle dillendirilmeye başlanmasının temel nedeni, ulus-devletlerin halklar açısından tam bir hayal kırıklığını yaratmış/yaşatmış olmasıdır. Zira imparatorluk ikliminde yeşermiş olan ulus-devletler, baskın olan etnik kimliğin temel alındığı siyasi bir oluşumdur ve bu oluşumun en büyük özelliği, sınırları içindeki farklı kimlikleri homojenleştirmeye çalışmasıdır. Ulus-devletler, egemen kültüre aidiyet duymayan toplumsal kesimleri dışlamakla kalmamış, bu kesimlerin oluşturduğu farklılıkları budamaya, asimile, tehcir ve tebdil etmeye çalışmıştır. Tek bir toplum ve kimlik yaratma konusundaki ısrarı nedeniyle ulus-devletler, genellikle şiddet ve baskı içeren faşizan uygulamalara girişmiştir. Nitekim dört yüzyıldan fazladır dünya sahnesinin ana aktörü olan ulus-devletlerin tarihine baktığımızda genellikle şiddet görürüz. Onun içindir ki, günümüz halkları, çökmüş olsa da bir zamanlar şemsiyesi altında barış içinde yaşadıkları imparatorlukların özlemini duyabiliyorlar.

Bugün ulus-devlet çatısı altında yaşamını sürdüren insanların çoğu, yıkılan imparatorlukların mirasını ve kültürünü yaşamaya ve yaşatmaya devam etmektedirler. Onlar açısından suni olarak çizilmiş olan modern devletin sınırlarının hiç bir önemi yoktur. Bugün ister Fas'a, Cezayir'e, ister Bosna Hersek, Irak veya Suriye'ye gidilsin hiç ark etmez oralarda halkın nazarında halen bir Osmanlı imparatorluğu mitinin ve nostaljisinin var olduğu görülebilir. Aynı şey Rusya İmparatorluğundan kopan Orta Asya'daki devletler veya Çin İmparatorluğundan kopan halklar için de söylenebilir. Bugün mağlup imparatorlukların bağrından çıkmış olan ulus-devletlerin yarattığı ideolojik değerlere halkın aidiyet geliştirememesinin temel nedeni, yukarıda da vurgulandığı üzere imparatorlukların bıraktığı kültürel boşluğun ulus-devlet tarafından gidilememiş olmasıdır. Diğer bir deyişle modern toplumların en üst örgütlenme modeli olarak karşımıza çıkan ulus-devletlerin imparatorluklardan farklı olarak sınırları içindeki insanları tektipleştirmeye kalkışması ve bunu yaparken de şiddeti araçsallaştırması, halklar açısından hem büyük bir hayal kırıklığına hem de imparatorluk tasavvurunun yeniden canlanmasına neden olmuştur.

Bu minvalde bakıldığında hiç şüphesiz içinde bulunduğumuz tarihsel dönemde resmi imparatorluk çağının sona ermiş olduğu düşünülebilir ki, gerçekte de öyledir, ancak bu çalışmanın da öne sürdüğü üzere tarihin en güçlü ve en uzun ömürlü politik figürü olan imparatorlukların, günümüz dünyasında bile her ne kadar fiziksel açıdan var olmasalar da kültürel miraslarıyla varlıklarını devam ettirdikleri de söylenebilir. Çünkü Motyl'nin²⁷ de deyişle

27 Alexander J. Motyl, *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*, Columbia University Press, 2001, akt., Barış Ünlü, "İmparatorluk Fikrinin Gelişimi", politics.ankara.edu.tr, 11 Aralık 2019 (Erişim:13.07.2019).

tarihsel bir gerçeklik, kavramsal bir kategori ve analitik bir araç olarak imparatorluklar fazlasıyla önemlidir ve ortadan kaybolmayı ısrarla reddetmektedirler. Ayrıca arkeolojik bir okuma girişimine kalkıştığımızda veya küresel ölçekte baktığımızda mağlup imparatorlukların mirası üzerine kurulan ulus-devletlerin, özellikle uluslararası ilişkilerde imparatorluk felsefesini ve ideolojisini devam ettirdikleri, çağımızın da aslında gayrı resmi bir imparatorluğun hâkimiyetine girdiğini de görebiliyoruz.

21. Yüzyılın Küresel İmparatorluğu Olarak Amerika

Dünya siyasi tarihine bakıldığında uluslararası sistemi ayakta tutan politik güçlerin sürekli değiştiği ve bu değişimin sadece liderlerle sınırlı kalmayıp devletler düzeyinde de gerçekleştiği görülecektir. Tarihte her büyük gücün bir yükseliş ve çöküş hikâyesinin bulunması, bu durumun en somut tezahürü olarak görülebilir. Nitekim kent-devletleriyle ortaya çıkan ilk siyasal yapılar, zaman içinde yerini krallıklara, krallıklar imparatorluklara, imparatorluklar da ulus-devletlere bırakmıştır. Büyük güçlerin politik ve askeri temellerinde oluşan ve zamanla yollarını bularak yüzeye çıkan derin çatlaklar, anlaşmazlıklar ve çatışmalar, yeni siyasal güçlerin ortaya çıkmasını sağlayarak uluslararası sistemin de değişmesine neden olmuştur. Bu anlamda uluslararası güç dengelerinin hiç bir zaman oldukları yerde durmadıklarını ve siyaset sahnesine çıkan hegemonik güçlerin de süreklilik arz etmediğini söylemek mümkündür.

Bilindiği gibi günümüzde uluslararası sistemin temelleri, yukarıda da vurgulandığı gibi 1648'de Avrupa'da iç çatışmaları ve mezhep kavgalarını sona erdiren Vestfalya Barışı'yla atılmış ve bu barışın bir sonucu olarak da ulus-devletler ortaya çıkmıştır. Uluslararası siyasette 'Vestfalya Sistemi'ni kuran bu anlaşma, imparatorlukların yerine devletlerin; *egemenliğini*, *özgürlüğünü*, *özerkliğini* ve *meşruiyetini* esas almıştır. Devletler arasında yasal eşitliği temel alan bu sistem II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişmeye başlamış ve Sovyetler Birliği ile Amerika Birleşik Devletlerinin başını çektiği çift kutuplu yeni bir dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca bu iki gücün hegemonik mücadelesine tanıklık eden diğer ulus-devletler de gelişmelere kayıtsız kalamayarak taraflarını seçmek zorunda kalmış, içinde uluslararası siyasi ve askeri gerginlikleri de barındıran bu süreç, iki süper gücün karşılıklı tehditleri ve düşük yoğunluklu çatışmalarıyla geçmiştir.

Ancak 1970'li yıllarda iki blok arasında başta konvansiyonel ve stratejik silahlar olmak üzere kıtalararası balistik füzelerin yasaklanmasına yönelik anlaşmaların yapılması, uluslararası güç dengelerinin yeniden oluşmasına zemin hazırlamıştır. Güç dengelerini değiştiren tarihsel gelişmelerin başında

1980'lerde Sovyetlerin "Glasnost" ve "Perestroika" adlı liberalleşme reformunu içeren yeni bir politika izlemesi, 1989'da Orta ve Doğu Avrupa'daki komünist rejimlerin çökmesi, 1991'de Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesini sağlayan tarihi Berlin Duvarının yıkılması ve Sovyetler Birliğinin dolayısıyla Varşova Paktının da çökmesi gelmektedir. Sadece yirmi yıl içinde küresel güç dengelerinin değişmesine neden olan bu olayların günümüz uluslararası sistemde yarattığı en büyük etki, Amerika öncülüğünde tek kutuplu bir dünya düzenini yaratmış olmasıdır. Bu yeni düzende Amerika'nın temel önceliği, küresel hegemonyasını meşrulaştıracak siyasi ve ideolojik angajmanlara girmek ama daha da önemlisi bütün bunları insan hakları, evrensel hukuk ve demokrasi adına yapmak olmuştur.

Bu anlamda Amerika'nın hegemonik bir güç olarak tarih sahnesine çıktığı ilk günden bu yana izlediği temel stratejinin, askeri ve siyasi gücünü küresel ölçekte genişletmek yanında Batı dışı toplumları da "uygarlaştırmak" iddiası olduğu söylenebilir. Amerika'ya bu stratejiyi uygulama şansını veren şey, üstün maddi kaynaklara ve muazzam askeri bir güce sahip olmasıyla jeopolitik bir konumda bulunması ve ideolojik yönden "liberal" ve demokrat değerleri benimsemiş/savunmuş olmasıdır. Bu durum, Amerika'nın söz konusu değerler adına 'rıza' ya dayalı küresel bir hegemonya kurma misyonunu üstlenmesine de imkân vermiştir. Amerika'nın bu misyonu, tüm dünyaya özgürlük, eşitlik ve evrensel hukuku üstün kılmak, demokrasiyi ve serbest piyasa ekonomisini yaşatmak ve böylece dünyadaki diğer ulusları kurtarmak için Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus olduğu yönündeki güçlü inanca dayanmaktadır.^{28/29} Aslında Amerika'nın dünya jandarmalığına soyunmaya başlamasının tarihini kuruluşuna kadar götürebiliriz.

Nitekim Amerika, 17. yüzyılda Avrupa'da iç çatışmalar ve mezhep savaşları yaşanırken Atlantik'in öte yakasında, sadece ayrı bir dünya düzeninin temellerini atmakla kalmamış, bu yenedünya düzeninin tüm yerküreye yayılması misyonunu da üstlenmiştir. Bu dönemde Avrupa kendi sorunlarıyla uğraşırken Amerikalı Püriten yerleşimciler, onları yerleşik (ve kendi görüşlerine göre yozlaşmış) otorite yapılarına bağlılıktan kurtaracak bir "yaban ellerde görev"le Tanrı'nın planını yerine getirmeye koyulmuşlardır. Vali John Winthrop'un 1630'da, Massachusetts yerleşkesine doğru yola çıkan bir gemide vaaz ettiği üzere, burada, ilkelerinin adilliği ve sunduğu örneğin gücüyle

28 Bülent Şener, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" Ya Da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014, No:26, s. 418.

29 Joseph, S. Nye, *Amerikan Yüzyılı Bitti mi?*, çev. Burç Beşgül, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul 2016, s. 8.

dünyaya esin kaynağı olacak bir “tepedeki kent” kuracaklardı.³⁰ Yine başka bir Massachusetts’li rahip ve coğrafyacı Morse da 1792 gibi çok erken bir tarihte -Amerika’nın uluslararası düzeyde kabulünün henüz onuncu yılı- şöyle söyleyecekti: “Biz insan ilerlemesinin ulusuyuz ve ileriye doğru yürüyüşümüze kim ve ne sınır koyabilecektir? Tanrı bizimle birlikte ve hiçbir dünyevi güç bize sınır koyamaz.”³¹ Amerika’nın Tanrı tarafından seçilmiş bir ulus ve yenedünyanın efendisi olduğu hakkını kendinde görenler sadece misyonerler, din adamları veya korsan gemiciler olmamış, bizzat yöneticiler de bu şekilde düşünmüş ve bunu ifade etmişlerdir.

Amerika’yı yönetenlerin önce Kuzey Amerika’yı sahiplenme, sonrasında da tüm dünyayı yönetme arzularının felsefi temelinde “Açık Yazgı” (*manifest destiny*) adı verilen siyasal bir düşünce biçimi yatmaktadır. Açık Yazgı anlayışı ilk olarak gazeteci John O. Sullivan tarafından ortaya atılmıştır. Bu anlayışa göre Birleşik Devletler, Amerika kıtasında doğal bir yayılma ve orayı sahiplenme hakkına sahiptir ve bu hak doğrudan Tanrı tarafından verilmiştir. Birleşik Devletlerin sahip olduğu bu hakkın elinden alınması demek, bizzat Tanrıya karşı gelmek demektir.³² Bu düşünceye sahip yöneticiler, Amerika’ya biçtikleri bu tarihsel misyonun sınırlarını daha fazla genişletmeye çalışmışlardır. Buna göre Amerikan halkı seçilmiş olan bir halktır ve bu halkın yaratacağı yüksek kültür ve medeniyetin tüm dünyaya yayılması Tanrının bir isteğidir. Kissenger’in³³ aşağıdaki satırlarını okuduğumuzda Amerikalı yöneticilerin gerçekte ne demek ve ne yapmak istediklerini daha iyi anlamış oluyoruz.

Kissenger’a göre 20. yüzyılda “hiç bir ülkenin halkı, Amerikan halkı gibi özgürlük ve herkese refah sağlanması adına yeni bir kıtanın liderliğine sounmamış ve onun vahşi doğasını terbiye etmeye kalkışmamıştır... Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki en iyi yönetim sistemine sahiptir ve insanlığın geri kalan bölümü, ancak geleneksel diplomasiyi terk edip, onun uluslararası hukuk ve demokrasiye olan saygısını kabul ederse barış ve refaha kavuşabilir... Dünyada hiçbir ulus, Amerika kadar kendini ahlâki değerlerle bağlamış değildir. Aynı şekilde dünyada başka hiçbir ülke, tanım gereği mutlak olan değer yargıları ile bunların uygulanması gereken somut durumlar arasındaki boşluğu doldurmak için kendine bu kadar eziyet etmemiştir.” Amerikalı yazar, bu değerlendirmesiyle bir yandan kendi halkını ahlâki, insani ve vicdani açıdan yere göğe sığdırmazken diğer yandan halkının sahip olduğu bu üstün

30 Kissinger, *Dünya Düzeni*, s. 16.

31 Kissenger, *a.g.e.*, ss. 266-267.

32 Walter A. McDougall, *Promised Land, Crusader State: The American Encounter With The World Since 1776*, Boston, Mariner Books 1997, s. 69, akt., Gültekin Sümer, “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, İstanbul, 2008, Cilt:5, Sayı:19, s. 123.

33 Kissinger, *Diplomasi*, s. 10.

zeka, meziyet ve ileri uygarlık düzeyi nedeniyle de diğer toplumlara liderlik/önderlik etmesi gerektiğinin -hiç de mütevazı olmayan hatta yer yer etnosentrik bir anlayış içeren bu görüşü- mesajını vermeye çalışıyor.

Bu düşüncenin temsilcileri, buna benzer mesajlarla da yetinmeyerek ABD halkının ahlâki ve entelektüel liderliğini geliştiren ideolojik ve kültürel birikiminden hareketle Amerika'yı dünya genelinde mesihvari misyonlar üstlenmeye çağırmışlardır. Hatta Amerikan yüzyılının geldiğini ilan eden bazı yönetici ve yazarlar, dünyanın en güçlü ve en hayati ulusu olarak gördükleri ABD'nin, dünyayı uygun gördüğü amaçlar uğruna ve yine uygun gördüğü araçlarla nüfuzunun tüm gücüyle dünya üzerinde yayma görevinin olduğunu iddia etmişlerdir.³⁴ Bu görevin bizzat Tanrı tarafından verildiğine inandıkları için de ABD'nin dünyanın geri kalan yerlerini de özgürleştirilmesi gerektiğini düşünmüşler ve bu düşünüş biçimi, sürekli artış gösteren Amerikan nüfusunun kıtada yayılması için de uygun bir zemin hazırlamıştır.³⁵ Amerikan halkının Tanrı tarafından seçilmiş, üstün, ahlâklı ve güçlü olduğu iddiası, ABD'nin küresel hegemonyasının meşruiyetini ve evrensel bir dünya imparatorluğu fikrini güçlendirmek için ortaya atılmıştır.

Yeni imparatorluk fikri etrafında dönen tartışmalara bakıldığında Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle de çift kutuplu dünya düzenin yıkıldığı 1991'den sonra küresel dünyanın yeni imparatoru olmaya başladığı görüşü, genel bir kanı olmaktan çıkarak hemen hemen herkesin üzerinde uzlaştığı genel bir yargıya dönüşmüştür. Amerika'nın evrensel bir dünya düzeni kurmayı amaçlaması açısından Antik Roma ve Ortaçağ Hıristiyan İmparatorluklarına benzediği düşünülebilir, ancak arada yükselip çökmüş olan imparatorluk sistemlerinden de ayrılmaktadır.³⁶ Aynı şekilde dünya sorunlarına yaklaşımı, barış, adalet ve özgürlük anlayışı ve güç kullanma politikası da ABD'yi kendisinden önceki imparatorluklardan farklılaştırmaktadır. Zira öteki imparatorluklardan farklı olarak Amerika, sadece karada ve denizde değil uzayda da çok önemli bir güç haline gelmiş bulunmaktadır.

Bu anlamda ABD imparatorluğunun sınırlarının artık coğrafi veya mekânsal olmadığı söylenebilir. Münkler'in³⁷ deyişiyle ABD imparatorluğu, göklerdeki sınırsız hâkimiyetinden dolayı esasen uçsuz bucaksızdır. Elindeki hayalet uçakları, silah teknolojisi, nükleer başlıklı silahlar ve balistik füzelerle mekân sınırlamasından kurtulmuştur. Ayrıca hava ve uzay fethiyle askeri

34 Francis Shor, *Can Çekişen İmparatorluk*, çev.: Akın Emre Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2015, s. 42.

35 Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, s. 123.

36 Home, *İmparatorluk*, s. 155.

37 Münkler, *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı*, ss. 178-191.

kapasitelerin teritoryal olmaktan çıkması da bir yana. Emperyal genişlemenin yeni hatları artık coğrafi haritalardan ziyade sermaye akışlarında, bilgi rekabetinde, teknolojik devrimler ve stratejik yeniliklerde görülmektedir. ABD'nin askeri üstünlüğü sadece rakiplerinin elinde olmayan nükleer silahlardan kaynaklanmıyor. Amerika'nın uzaya tek başına sahip olması Amerikan ordusunun düşmanlarıyla hiç temas etmeden savaşıması demektir. Dolayısıyla ABD, işgal ettiği topraklarda kalmayı tasarlamadan yalnızca askeri seferler, mali normlar ve ticari ambargolar aracılığıyla *düzensizliği düzenleme* gücüne sahip olan bir imparatorluktur.³⁸ Bu anlamda onu durdurabilecek ne askeri ne de ticari bir güç de yoktur.

Soğuk savaştan sonra ABD'nin küresel bir imparatorluk haline gelmesinde, dünya ölçeğindeki rakipsiz askeri üstünlüğü yanı sıra, 1991'de Birleşmiş Milletlerin kararına rağmen Irak'a girmesi, 1990'lı yıllarda ekonomisinin çok fazla güçlenmesi, diğer iki rakibi Avrupa Birliği ve Japonya'dan açık arayla öne çıkması etkili olmuştur. Körfez Savaşında elde edilen kazanımlar, ABD'nin hem Vietnam travmasını atlatmasını hem de dünyada geride kalan tek süper güç olma fırsatını yakalamasını sağlamıştır. Bugün dünyada egemen bir güç olan Amerika tıpkı diğer imparatorluklar gibi kendi çıkarına hizmet etmeyen ülkeleri işgal etmekte, muhalif yönetimleri devirmekte, stratejik bölgelerde askerini konuşlandırmakta ve dünyanın yeraltı/yerüstü kaynaklarını sömürmektedir. Hatta yakın zamanda başta çevrenin korunmasını amaçlayan Kyoto Protokolü olmak üzere Den Haag'daki Uluslararası Adalet Divanı'na varınca ya dek uluslararası antlaşmalara katılmayı reddetmektedir.³⁹ Tek taraflı bu davranışların amacı, Birleşik Devletlerin çokuluslu şirketlerini desteklemek için en uygun koşulları yaratmak, fetih savaşlarına girişmek ve askeri operasyonlarını genişletmektir.

Buna göre A.B.D'nin kendi gücünün ulaştığı ve ulaşabildiği noktalar ve etkinlikleri bakımından tarihin en görkemli imparatorlukları ile başa çıkabilecek güç ve kudrette olduğu söylenebilir. Zira tarihin görmüş olduğu en büyük imparatorluklarından Roma, Akdeniz sınırlarının dışına zor çıkabilmişti; Napolyon Atlas Okyanusu'nu aşamadığı gibi uçsuz bucaksız Rus topraklarına vardığında beklemediği bir yenilgi yaşamıştı. Üzerinde güneş batmayan imparatorluk olarak nam salan İngiliz Kraliyet Donanmasına ait deniz gücünün en güçlü olduğu bir dönemde Bismark'ın "İngiliz ordusu Prusya kıyılarına çıkarsa, onu yerel polise yakalatırım" sözü ilginçti. Ancak ABD ise, kendisinden önceki imparatorluklardan hem çok daha büyük hem de çok daha

38 Alain Joxe, *Kaos İmparatorluğu*, çev.: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 15.

39 James Petras, *Küreselleşme ve İmparatorluk*, çev.: Saim Özen, Cosmo Politik Kitaplığı, İstanbul, 2003.

güçlüdür.⁴⁰ ABD, karada ve denizde olduğu kadar uzayda da mutlak bir güce eriştiği için sınırları artık coğrafi değil, sanaldır. Aynı şekilde kıtalar arası balistik füzeler gibi çok gelişmiş askeri silahlara sahip olduğundan dünyanın her köşesine rahatlıkla ulaşabilir. Hatta uzaydaki gözetleme istasyonları sayesinde gezegenimizin herhangi bir yerinde rahatlıkla saldırı yapabilecek olanağa da sahiptir.

Amerika'nın İmparatorluğu, her ne kadar Soğuk Savaşın sona ermesinin uluslararası ilişkilerde yarattığı benzersiz ve belirsiz ortamdan kaynaklanıyor gibi görünse de esasen imparatorluk projesinin hayata geçirildiği tarih, 11 Eylül sonrasıdır. Nitekim bu olayın ardından dönemin Amerika başkanı Bush, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu toplantısında yaptığı konuşmada şayet dünya örgütleri ve uluslararası toplum bu terör sorununa acil bir çözüm bulamazsa, ABD'nin bu sorunu hiç kimseye ihtiyaç duymaksızın tek başına çözeceği tehdidinde bulunmuştur. Nitekim Amerika, Birleşik Milletler Güvenlik Konseyinin beş Daimi Üyesinin veto yetkilerini hiçe sayarak Irak'a operasyon düzenlemiş, 11 Eylül'den sonra George Bush, "düşman artık belirsizdir" diyerek hem savaş ve barış hem de güvenlik ve hegemonya kavramlarının içeriğini Amerikan ulusal çıkarları temelinde yeniden tanımlamıştır.

Buna göre Amerika'nın yeni dünya düzeninde iki temel misyonu söz konusu olacaktır. Bunlardan birincisi sözde insan hakları, evrensel hukuk ve demokrasinin koruyuculuğunu üstlenmek, ikincisi de bundan böyle düşmana karşı yürütülecek savaşın artık belli bir hedefe, mekâna ve zamana bağlı kalmaksızın sürdürmek ve bu savaşın da esasen dünyanın güvenlik ve barışı için yapmaktır. Böylece Amerika, savaş konseptini *savunmadan korunmaya* kaydırmak suretiyle uluslararası hukuku ve ulus-devletlerin egemenliğini ihlal etmekle kalmıyor aynı zamanda tıpkı diğer imparatorluklar gibi dünya jandarmalığına da soyunarak istediği zaman ve istediği yere ve istediği araçlarla saldırabileceğini de göstermiş oluyordu. Chomsky'nin⁴¹ veciz deyişiyle Amerika, "dünyaya korku salan" ancak bunu hak ve hukuk çerçevesinde yapmaya çalışan bir imparatorluğa evriliyordu.

Michael Hardt ve Antonio Negri'de Egemenlik ve İmparatorluk Tasavvuru

Michael Hardt ve Antonio Negri'nin 2000'li yılların başında yazdıkları ve özellikle küresel kapitalizme ve ulus-devlet yapılına karşı çıkan kimi

40 Robert Tucker ve diğerleri C., *İmparatorluk Özlemi: Yeni Dünya Düzeni ve Amerika'nın Hedefi*, çev.: Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1995, s. 24.

41 Noam Chomsky, *Korsanlar ve İmparatorlar*, çev.: Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2018, s. 10.

Marksist çevrelerin büyük bir övgüyle söz ettikleri hatta Slavoj Zizek tarafından “21.yüzyılın Komünist Manifestosu” yakıştırmasının yapıldığı imparatorluk (*Empire*) adlı eser, son yıllarda en çok üzerinde konuşulan, tartışılan ve eleştirilen ana metinlerden biri olmuştur. Zengin teorik içeriği yanında özellikle küreselleşme çağının ekonomi-politiğini ideolojik/arkeolojik bir okumadan geçirmek suretiyle yeni dünya düzeninin temel mantığını ve kurucu aktörlerin amaç ve hedeflerini ortaya koymasıyla da dikkatleri üzerine çekmeyi başaran eser, post-modernleşen bir dünyada genel bir iktidar teorisini ortaya koymaktadır. Buna ihtiyaç olarak da günümüz iktidar teorilerinin yaşadığımız dünyayı anlamak ve anlatmakta yetersiz kalması gösterilmiştir. Kitap, sadece akademik çevrelerde değil, siyaset ve uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından da yoğun bir ilgiyle karşılanmıştır.

Hardt ve Negri'nin “*İmparatorluk*” kitabı; egemenlik, iktidar, ulus-devlet, emperyalizm, kapitalizm ve çokluk gibi konular üzerinde durmaktadır. Yazarlar, söz konusu konuları ele alırken başta Marx ve Michel Foucault olmak üzere post yapısalcılardan Gilles Deleuze ve Felix Guattari gibi düşünürlerden de etkilenmişlerdir. Aşağıdaki satırlarda daha ayrıntılı bir şekilde üzerinde durulacağı gibi, yazarların günümüz dünyasının ekonomi-politiğine ve iktidar yapılarına ilişkin temel bir iddiaları var. Buna göre Sovyetler Birliğinin çöküşüyle beraber; ticari kapitalizm, yerini bilişsel kapitalizme; ulus-devletler, yerini ulus-üstü güçlere; karasal sınırlar yerini, ütopyaya (*ou-topia*); panoptikon (iktidarın gözü) yerini, biyo-iktidara (iktidarın bedeni), modernliğin yerini, post-modernliğe; endüstriyel üretimin yerini, esnek (*soft*) üretime; marksist anlamda örgütlü emeğin yerini duygulanımsal (hizmet) emeğe, halkın/yurttaşların (ulus) yerini Çokluk'a (tekil farkların çoğulluğu) ama daha da önemlisi emperyalizmin yerini, giderek yerküreyi kendi egemenlik alanına dâhil eden; *merkezsiz, topraksız, hiyerarşisiz, sınırsız, içkin olan* ve küresel ölçekte yeni bir düzenin kuruluşuna işaret eden “*İmparatorluk*” anlayışına/aygıtına bırakmıştır. Negri,⁴² imparatorluk nasıl tanımlanmalıdır sorusuna şu şekilde cevap vermiştir:

İmparatorluk, küresel piyasanın politik biçimidir; yani onu savunan silah ve zor kullanma araçlarının toplamı; parasal, mali ve ticari düzenleme aletleri ve nihayetinde küresel “biyo-politika” toplumuna ait dolaşım, iletişim aletleri ve diller toplamıdır... İmparatorluk küreselleşmiş kapitalist toplumun yöneticisidir. İmparatorluğun koşulları, bir yandan (yüzyıllar boyunca anlaşıldığı ve bazı inatçıların varsaymaya devam ettikleri haliyle) ulus-devletin sönmelenmesi, öte yandan ulus-devletlerin uzantısından başka bir şey olmayan “eski tarz” emperyalizmin (ve kolonileşmenin) sona ermesidir... Emperyalist ideologlar şu sonuca varırlar: tarih sona ermiştir. Savaşlar sona ermiştir; artık savaşlar yerini, imparatorluğun jandarmalarıyla düzene soktuğu,

42 Antonio, Negri, *Sürgün*, çev.: Öznur Karakaş, Monokl Yayınları, İstanbul 2013, ss. 47-48.

silahlı gruplar arasındaki rekabetlere bırakmıştır. Ulus-devletlerin politik, toplumsal ve ekonomik özerkliği son bulmuştur: artık her şey küresel mali sistemin hesaplarına ve dengelerine hizmet edecek şekilde sürdürülmelidir. Bana kalırsa, Berlin Duvarı'nın çöküşünün hemen ardından yaşanan Körfez Savaşı, hala imparatorlukta yaşadığımızı anlamamızı sağlayan travmatik bir olay olma özelliği taşıyor.

Yukarıdaki değerlendirmeden de anlaşılacağı gibi Negri,⁴³ imparatorluk kavramını emperyalizm kavramına karşıt bir biçimde ve çağdaş küresel düzeni adlandırmak için kullandığını belirtmiştir. Zira yazarlara göre emperyalizm,⁴⁴ artık küresel iktidar yapılarını anlamakta yeterli bir kavram değildir ve yeni bir egemenlik biçimi, modeli ve mantığı olarak İmparatorluk üç temel özelliğiyle ayırt edilmelidir. Buna göre imparatorluğun birinci özelliği, karma bir kuruluş yapısına sahip olmasıdır. İyi bir örnek olması için de Antik Roma İmparatorluğu'nu analiz modeli olarak seçen yazarlar, Roma'daki üç temel pozitif yönetimin -monarşi, aristokrasi ve demokrasi- günümüz imparatorluğun *bedensel*, *gövdesel* ve *söylemsel* yanıyla benzerlik gösterdiğini düşünmektedirler. Örneğin Dünya Bankası gibi ulus-aşırı birimlerden ulus-devletlere ve oradan da yerel ve bölgesel sivil toplum kuruluşlarına varıncaya kadar görece bir takım özerk yapılar hem kendi içinde hem birbirleriyle hem de küresel ağ içinde örgütlü ve bütünlüklü bir ilişki kurmuşlardır. İkincisi, imparatorluğun bir iktidar merkezinin olmamasıdır. Çünkü yeni imparatorluğun bir Roma'sı bulunmamaktadır. Üçüncüsü de imparatorluğun bir dışarısının olmamasıdır. Yani imparatorluk sınır tanımayan bir yönetim anlayışını içermektedir.

Bu yönetim anlayışı, beraberinde yeni bir egemenlik biçimini de getiriyor. Özellikle kolonyal rejimlerin yıkılması, küresel kapitalizmin önündeki Sovyet Bloğunun ortadan kalkması, son yirmi otuz yıl boyunca ekonomik ve kültürel mübadelenin karşı konulmaz ve geri dönüşü olmayan bir biçimde küreselleşmesi, bu yeni egemenlik biçimini daha da güçlendiriyor. Hardt ve Negri,⁴⁵ bu durumu imparatorluk kavramıyla izah etmeye çalışıyor. Onlara göre imparatorluğa giden yolda küreselleşme süreci çok önemli bir rol oynamış ve bu sürece paralel olarak ulus-devlet egemenliği de zayıflamaya başlamıştır. En başta üretim ve mübadele -para, teknoloji, bilgi, nesnelere, insanlar- hızlı bir biçimde ulusal sınırları delip geçmektedir. Dolayısıyla küresel kapitalizmle beraber hareket eden yerel güçlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve finansal

43 Michael Hardt ve Antonio, Negri, *İmparatorluk*, çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2002, s. Peter Hart, *The Great War*, Oxford University Press, New York 2013, s. 14.

44 Hardt ve Negri, emperyalizm kavramını kapitalist gelişmenin özgül bir sürecinde ortaya çıkan siyasal ve ekonomik bir oluşum/sistem olarak görürler. Onlara göre emperyalizmin temel ayırt edici özelliği, yayımlacı ve sömürücü olması yanında belli bir coğrafi bölgeye veya ülkeye sahip olmasıdır. Oysa uzamsız bir egemenlik biçimi olan imparatorluğun ne bir merkezi, yeri veya ülkesi ne de bir sınırı vardır (A. Murat Aytaç, "İmparatorluk: Bir Manifesto Çağrısı", *politics.ankara.edu.tr*, 25 Haziran 2019, (Erişim:19.03.2019). <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/2002/impatorluk.pdf>.

45 Hardt ve Negri, *İmparatorluk*, s. 18.

şirketlerin de içinde olduğu yeni bir yönetim sistemi ve yeni bir egemenlik biçimi doğmaktadır. Daha doğrusu egemenlik yeni bir biçim almakta tek bir hükmetme mantığı altında birleşmiş bir dizi ulusal ve ulus-üstü organdan oluşmaktadır. İşte bu yeni küresel egemenlik biçimi *imparatorluk*dur.

Yazarların çizdikleri ontolojik tasvirde imparatorluk, neo-liberal ideolojinin biçimlendirdiği ve çokuluslu şirketlerin ulus-devletler üzerinden hâkimiyet kurmaya başladığı bir zaman ve zeminde birbiriyle bağlantısı bir dizi küresel güç odağının eşgüdümlü olarak dünyayı yönetmesidir. Ulus-aşırı finansal ve siyasal güçlerin oluşturduğu tarihsel blok günümüz dünyasının hâkim imparatorluğu haline gelmiştir. Ancak yukarıda da vurgulandığı gibi klasik imparatorlukların aksine günümüz imparatorluğunun bir merkezi yani bir Roma'sı bulunmamaktadır. Yeni imparatorluğun kolları, gövdesi ve başı dünyanın çok farklı merkezlerine dağılmıştır. Bu dağılmış olan yapının birbiriyle organik bir ilişki içinde olan parçaları, kimi zaman Washington'da, kimi zaman Tokyo'da, kimi zaman da Berlin'dedir. Dolayısıyla imparatorluğun uzamında hiç bir iktidar mekânı yoktur. İnanılmaz büyüklükte olan bu iktidarın işleyişinde çok farklı merkezler, aktörler ve dinamikler rol oynamaktadır.

Yazarlara göre İmparatorluk'ta hükümet de, iktidar da, muktedir de olan ulus aşırı bir komuta sistemi içinde örgütlenmiş olan ve aynı zamanda imparatorluğun güç yapısını da şekillendiren küresel yönetim bloğudur. Bu yönetim bloğunun en üst tepesinde yer alan Amerika, dünyanın her bölgesinde ordularını konumlandırmış, stratejik yerlerde uzun menzilli silahlarını yerleştirmiştir. Her kıtada askerini bulunduran Amerika bu güç sayesinde hem kendi ulusal çıkarlarını korumaya dönük bir dış politika izleme imkânını elde etmiş hem de bu gücünü rakip veya düşman olarak gördüğü ülkelere karşı kullanmaktan çekinmemiştir. Böylece Amerika dünyanın her köşesini tutmuş bir süper Leviathan'a dönüşmüştür.⁴⁶ Ancak Hardt ve Negri'ye⁴⁷ göre oluşmakta olan imparatorluk sadece bir Amerikan imparatorluğu olmadığı gibi Amerika, sadece bu oluşumun merkezinde de durmuyor. Çünkü imparatorluğun belli bir merkezi, mekânı ve yeri yoktur.

Emperyal iktidar, hareketli ve eklemli kontrol mekanizmaları aracılığıyla, ağlar içinde dağılmıştır. Ancak bu durum, Amerika'nın tümünden imparatorlukla olan ilişkisinin olmadığını da göstermiyor, aksine tarihin sonunu getirecek olan da Amerikan imparatorluğudur ve Amerika yeni imparatorluğun siyasal kanadında çok önemli bir rol üstlenmiştir. Yönetişim bloğunun ikinci

46 Fred Dallmayr, "Empire or Cosmopolis? Civilization at the Crossroads" *Globalizations*, 2005, Vol:2, No:1, ss. 16-17.

47 Hardt ve Negri, *İmparatorluk*, s. 387.

katmanında Amerika ile beraber ulus-üstü düzeyde bilgiyi, sermayeyi, teknolojiyi ve dolayısıyla ticareti kontrol eden, bunları piyasa ağlarıyla ve küresel borsalarla yönlendiren ulus-aşırı şirketler bulunmaktadır. Diğer bir deyişle yeni dünya düzeninde imparatorluk gücünün askeri kanadını Amerikan ordusu oluştururken farklı güç odakları da bu gücün kurumsallaşmasını ve küreselleşmesini sağlamada önemli roller almışlardır. Başta küresel medya organları olmak üzere yeni iletişim sistemleri, sosyal ağların oluşturduğu kültür endüstrisi, yeni toplumsal hareketler ve çokuluslu şirketlerden oluşan devasa ağ sistemi de söz konusu imparatorluğun parçaları konumundadır.⁴⁸

Yeni bir egemenlik mantığı olarak İmparatorluk’u ortaya çıkaran şey, ulus-devletlerin egemenliğinin gerilemesi ve giderek ekonomik ve kültürel mübadeleleri düzenlemekten aciz hale gelmesidir. Hardt ve Negri,⁴⁹ bu anlamda ortaya çıkan İmparatorluk’un yukarıda da vurgulandığı gibi özellikle emperyalizmle karıştırılmaması gerektiğini düşünmektedirler. Çünkü onlara göre emperyalizm gerçekte “Avrupalı ulus-devletlerin egemenliklerini kendi sınırları ötesine yaymasıydı. Dünyanın neredeyse bütün toprakları parselenmiş ve dünya haritasının tamamı Avrupalı renklere boyanmıştı... Modern egemenlik, kök saldıği her yerde, toplumsal alanı baştan sona kuşatan ve hem kendi kimliğinin arılığını korumak hem de öteki olan herkesi dışlamak için hiyerarşik toprak sınırları dayatan bir Levithan yarattı... Oysa emperyalizmin aksine İmparatorluk, toprak temelli bir iktidar merkezi yaratmadığı gibi sabit sınırları ya da engelleri de tanımaz. İmparatorluk, giderek bütün yerküreyi kendi açık ve genişleyen hudutları içine katmakta olan merkezlessiz ve topraksız bir yönetim aygıtıdır. İmparatorluk, değışken komuta ağları yoluyla melez kimlikleri, esnek hiyerarşileri ve çoklu mübadeleyi idare ediyor. Emperyalist dünya haritasındaki ayrı ulusal renkler İmparatorluğun küresel gökkuşığı içinde erimekte ve kaybolmaktadır.”

Küresel dünyamızda yeni bir düzenin ontolojisini imparatorlukla kurmaya çalışan yazarlar, bir zamanlar etkin olan emperyalist güçlerin yerini artık tek bir iktidar figürüne yani imparatorluğa bıraktığını düşünmektedirler.⁵⁰ Neo-liberal küreselleşmenin yarattığı düzende çok bileşenli bir yapı olarak ortaya çıkan imparatorluk, ancak sınırların yokluğuyla nitelenebilir, çünkü bu yönetimin ucu bucağı bulunmamaktadır. Toprak temelli hiç bir güç ve sınır da onun egemenlik alanını kısıtlayamaz. Hardt ve Negri’nin⁵¹ veciz deyişyle

48 Erkan Akın, (edit). *Yeni İmparatorluk Çağı*, Say Yayınları, Ankara 2008, s. 37.

49 Hardt ve Negri, *İmparatorluk*, ss. 18-19.

50 Sungur Savran, “Alternatif Küreselleşme mi, Proleter Enternasyonalizm mi?: İmparatorluk’a Reddiye” *Praksis*, Ankara, 2002, Sayı:7, s. 227.

51 Hardt ve Negri, *İmparatorluk*, s. 20.

imparatorluk kavramı “fetihler sonucu oraya çıkmış bir tarihsel rejim değil, tarihi etkili bir biçimde askıya alan ve böylelikle mevcut durumu ebedi kılan bir düzeni anlatır. İmparatorluğun yönetim tarzının somut bir biçimi ve sınırı bulunmamaktadır. Çünkü geçici bir rejim değildir. Bu yönetim mantığı toplumsal dünyanın derinliklerine uzanan toplumsal düzenin tüm katmanlarında faaliyet yürütür. İmparatorluk bir toprak parçasını yönetmediği gibi belli bir alana da yoğunlaşmaz. Kendisi bir alan yaratır ve bu alanda dünyayı yönetir. İnsan doğası üzerinde hâkimiyet kurmak suretiyle yaşamın tüm alanlarında varlığını hissettirir.”

Yazarlara göre imparatorluk, kendini hep barışa adar. Özgürlük güçlerine yeni imkânlar sunar. İmparatorlukta barış vardır. İmparatorluk bütün insanlar için adalet garantisi vardır. Sınırdan barbarlara içeride de asilere karşı “haklı savaşlar” yürütmek için gerekli kuvvetlerle donatılmıştır.⁵² İmparatorluk, ta başından beri, bir etik-politik dinamiğini harekete geçirmiştir. “Biz imparatorluğun modern iktidarın zalim rejimlerini ortadan kaldırdığını ve aynı zamanda özgürlük potansiyelini çoğalttığını görüyoruz.”⁵³ Körfez Savaşı’nın önemi, ABD’nin, kendi ulusal saiklerden hareketle değil, küresel hak adına, uluslararası adaleti sağlayabilecek tek güç olarak tarih sahnesine çıkışından gelir.”⁵⁴ Timur’a⁵⁵ göre Hardt ve Negri, İmparatorluk’u bir yandan ‘mutlak kötülük’, diğer yandan ‘dünyada barış ve adaletin savunucusu’ olarak sunarak kendi kendileriyle çelişmişlerdir.

Geleneksel dünya düzenini ayakta tutan hegemonik güç ilişkilerini ve ulus devletin egemenlik ilkesini yapıbozumuna uğratmaya çalışan yazarlar, tanık olduğumuz şeyin yeni bir egemenlik anlayışının doğuşu ve ulus-üstü dünya iktidarının kurumsallaşması olduğunu düşünmekte. Ulus-üstü niteliğiyle öne çıkan bu güç, geleneksel siyasetin ötesinde yeni bir siyasal oluşum olarak görülmektedir. Zira zamanda ebedilik iddiası taşıması yanında milli devletlerin mekânsal sınırlılığını da aşan bu güç ülkesizleştirilmiş bir iktidar bloğuna sahip olduğu için de modern egemenlik diyalektiğini sona erdirmektedir.⁵⁶ Nitekim imparatorluğun politik kalbine indiğimizde orada ulus-üstü egemenliğin ve küresel kapitalizmin hayatın her alanını ve anını kapsadığını görürüz. Aslında imparatorluk kavramıyla dünya kapitalizmin küresel ölçekte tek bir egemen hükmetme mantığı tarafından biçimlendirildiği savunuluyor.⁵⁷ Ancak

52 Hardt ve Negri, *a.g.e.*, s. 34.

53 Hardt ve Negri, *a.g.e.*, s. 68.

54 Hardt ve Negri, *a.g.e.*, s. 195.

55 Taner Timur, “Küreselleşmeden İmparatorluk’a 11 Eylül: Dönüm Noktası mı? *Praksis*, Ankara 2002, Sayı:7, s. 221.

56 Mehmet Akif Okur, *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015, s. 235.

57 Aykut Aykutalp ve diğerleri, “Antonio Negri ve Michael Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biyopolitik Üretim Kavramları Üzerine”, *Kaygı*, Bursa 2018, Sayı: 31, s. 406.

dünyanın her yanını kuşatmış olan bu devasa hükmetme mantığının oluşturduğu egemenliğin yani imparatorluğun en büyük zayıf halkası ise, yine kendi içinde yarattığı düzen içerisindeki *çokluk*dur.

Çokluk, her şeyi kuşattığı için dışarısının olmadığı imparatorluk düzeninden kurtulmanın yegâne yoludur. Dolayısıyla çıkış, kendi alternatifini yani çokluğu üreten imparatorluğun içinden gerçekleşecektir. Kendilerini otonomist⁵⁸ Marksist olarak nitelendiren Hardt ve Negri, çokluk kavramının klasik siyaset bilimcileri tarafından olumsuz ve küçültücü anlamda kullanıldığını, ancak kendilerinin böyle düşünmediklerini belirtmektedirler. Çokluk kavramını Spinoza'dan aldığı söyleyen Negri,⁵⁹ kapitalizmin çokluğu toplumsal sınıflara dönüştürdüğünü iddia etmiştir. Ona göre "günümüzde yurttaşlardan ibaret bir çokluk mevcuttur; ancak yurttaşlardan bahsetmek yeterli değildir. Çünkü bu biçimsel olarak özgür olan bireyleri kuramsal ve yasal anlamda nitelemekten başka bir şey değildir. Bunun yerine günümüzde entelektüel işçilerden ibaret bir çokluk mevcuttur demek gerekir. Ancak bu da yeterli olmayacaktır. Aslında toplumu meydana getiren özneler tarafından içselleştirilmiş, cisimleştirilmiş üretken aletler çokluğu demek gerekir. Ancak bu bile yeterli olmayacaktır, çünkü işin içinde duygulanımsal, yeniden üretime dair gerçekliği, zevk arzularını katmak gerekir. İşte günümüzde çokluk bu anlama gelmektedir."

Yazarlar çokluk kavramının halk kavramıyla da karıştırılmaması gerektiğini zira halk, güruh, kalabalık ve kitle gibi edilgen kavramlardan farklı olarak çokluğun etkin, indirgenemez ve çok boyutlu bir özellik taşıdığını ve bu yüzden de otonomiye ve demokrasiye başarıya yeteneğine sahip olduğunu düşünmüşlerdir. Hardt ve Negri'ye⁶⁰ göre imparatorluğun içinde veya karşısında oluşumuz bizi hiçbir zaman umutsuzluğa sevk etmemelidir, zira her zaman için en verimli alternatifler, eskinin kabuğu altında yeni bir toplum yaratarak, içererek doğacaktır. Dolayısıyla umudumuz, yukarıda da vurgulandığı üzere asla bir tekilliğe ya da tek bir özdeşliğe indirgenemeyecek olan ve sayısız içsel farktan oluşan çoklukdur. Çokluk aynı zamanda kültür, ırk, etnik köken, toplumsal cinsiyet ve cinsellik farkları kadar farklı emek biçimlerini, farklı yaşam tarzlarını, farklı dünya görüşlerini ve farklı arzuları da kapsar. Kısacası çokluk tüm bu tekil farkların çoğulluğudur.

58 Otonomist (özerklik) hareketi, Batı Avrupa'da devrimci proleter öznelliğinin yeniden ileri sürülmesi girişimidir. Daha çok eleştirel kuramdaki tahakküm kavramına yapmış oldukları eleştirilerle dikkat çeken bu hareket, temelde "proletaryayı, kendi çıkarlarına sahip özerk bir öznellik olarak hem pratikte hem de kuramsal düzeyde yeniden kurmayı" amaçlayan politik bir harekettir. Todd May, *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi*, çev.: Rahmi Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 49.

59 Negri, *Sürgün*, s. 34.

60 Hardt ve Negri, *İmparatorluk*, s. 15.

Sonuç Yerine

Dünya tarihinin özünde bir imparatorluklar tarihi olduğunu söylemek çok da abartılı bir tespit olmasa gerektir. Zira insanlığın büyük bir bölümünde ve tarihin en uzun dönemlerinde karşımıza çıkan tipik devlet modellerinin genellikle imparatorluklar olduğu görülmüştür. 20. yüzyıldan önce Avrupa'dan Ortadoğu'ya, Balkanlardan Rusya'ya, Hindistan'dan Japonya'ya kadar neredeyse dünyanın tüm bölge ve kıtalarında imparatorlukların hâkimiyeti söz konusuydu. Büyük anne babalarımız, çok da bizden uzak olmayan bir tarihte yaşamlarının büyük bir bölümünü imparatorluk düzeni içinde geçirmişlerdir. Çoğunlukla tarihe ve coğrafyaya hükmetmiş olan büyük güçlerin siyasal örgütlenme modellerine bakıldığında yine karşımıza imparatorluklar çıkmaktadır. Dolayısıyla bir yönetim ve egemenlik modeli olarak imparatorluk olgusunu, tarihsel gelişimi içinde ve soğukkanlı bir biçimde incelediğimizde, çoğu kez düşünüldüğü veya sanıldığı gibi ulus-devletlerin tarih sahnesine çıkmasıyla imparatorlukların yok olmadığını göreceğiz. Evet, belki günümüzde siyasal bir düzenin teşekkülü anlamında imparatorluklardan söz edemeyiz, ancak tarihte, coğrafya(lar)da ve toplumsal hafızalarda bıraktığı kalıcı izlerle imparatorluk mirasının halen ulus-devletlerin siyasetine, ekonomisine ve kültürüne yön verdiğini söyleyebiliriz.

Hatta günümüzün en güçlü devletlerine baktığımızda, bir zamanlar dünyanın en güçlü imparatorlukları olduklarını da görebiliriz. Örneğin binlerce yıllık tarihiyle dünyanın en kadim uygarlıklardan birini kurmuş olan Çin İmparatorluğu, bugünlerde geçmişini aratmayacak bir biçimde küresel bir güç olma yolunda emin adımlarla yürümektedir. Çin, aynı şekilde dünya finansal ve üretim merkezi haline gelmeye başlamıştır. Hesaplamalara göre çok uzak olmayan bir gelecekte, hem askeri hem de ekonomik olarak Amerika'yı da geçerek dünyanın bir numaralı süper gücü olacaktır. Yine bir zamanlar dünyanın en geniş sınırlarına sahip Rusya imparatorluğu, 21. yüzyıla doğru giderken hem doğalgaz ve petrol kaynakları hem de askeri ve uzay teknolojisi sayesinde geçmişteki imparatorluk nostaljisini gidermeye ve o ihtişamlı günlerini yakalamaya çalıştığını görüyoruz. Hiç şüphesiz günümüzün büyük güçlerinden en yenilikçi olanı Avrupa Birliğidir ve Birlik, yeni bir Roma İmparatorluğu hayaliyle çok önemli bir güç olma yolunda ilerlemektedir.⁶¹ Avrupa, her ne kadar kendi içinde ekonomik ve siyasi olarak tam bir bütünleşme sağlamadıysa da, bilimde, teknolojiye, endüstriyel üretimde, demokrasi ve

61 Jane Burbank ve diğerleri, *İmparatorluklar Tarihi*, çev.: Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2018, ss. 483-485.

insan haklarında gösterdiği yüksek performansla yeni bir *Pax Romana* yaratmaya muktedir görünüyor.

Bir bütün olarak baktığımızda günümüzde güçlü olan devletlerin ekonomik ve askeri alanda göstermiş oldukları bu başarılar, söz konusu devletlerin imparatorluk hayallerini canlı tuttuğunu ve özellikle küreselleşme süreciyle de Amerika'nın imparatorluk özleminin güçlendiğini söyleyebiliriz. Hatta denilebilir ki, nasıl ki, on dokuzuncu yüzyıl güneşin üzerinde batmadığı bir Britanya İmparatorluğu yüzyılıysa yirminci yüzyıl da modern tarihte eşi benzeri görülmemiş düzeyde askeri ve ticari güce sahip olan bir Amerika yüzyılı olmaya adaydır. Çünkü küreselleşme süreci, ulus-devletler tarafından inşa edilen hegemonik düzenin yerini Amerikan İmparatorluğuna bırakmaya başladığı tezini güçlendiriyor. Hardt ve Negri de, uzun bir süredir dillendirilen bu tezi, "İmparatorluk" adlı eserde tartışmaya açmışlardır. Yazarların optiğinden bakıldığında İmparatorluk, içinde finansal (DB, IMF vb.), siyasal (BM, Amerika, ulus-altı yapılar, STK'lar, yerel iktidar odakları vb.) askeri (NATO, silah endüstrisi) ve kültürel (küresel medya, Hollywood vb.) unsurlarının yer aldığı çok bileşenli bir hegemonik yapıdır. Sonuç olarak yeni küresel düzenin fenomenolojik belirleyeni olarak gösterilen ve aynı zamanda yeni bir egemenlik teorisi olarak da karşımıza çıkan imparatorluk fikri, daha uzun bir süre tartışılmaya devam edecek gibi görünüyor.

Kaynakça

- AKIN, Erkan, (ed). *Yeni İmparatorluk Çağı*, Say Yayınları, Ankara, 2008.
- AYKUTALP, Aykut & ÇELİK, Adem, "Antonio Negri ve Michael Hardt Düşüncesinde İmparatorluk, Çokluk ve Biyopolitik Üretim Kavramları Üzerine", *Kaygı*, Bursa, 2018, Sayı:31, ss. 404-430.
- AYTAÇ, A. Murat, "İmparatorluk: Bir Manifesto Çağrısı", *politics.ankara.edu.tr*, 25 Haziran 2019, <http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/tartisma/2002/imparatorluk.pdf>
- BURBANK Jane & Cooper, Frederick, *İmparatorluklar Tarihi*, çev.: Ahmet Aybars Çağlayan, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2018.
- CHOMSKY, Noam, *Korsanlar ve İmparatorlar*, çev.: Aslı Önal, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2018.
- DALLMAYR, Fred, "Empire or Cosmopolis? Civilaziation at the Crossroads" *Globalizations*, 2005, Vol:2, No:1, pp. 14-30.
- DINER, Dan, *Yüzyılı Anlamak*, çev.: Hulki Demirel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- FALK, Richard, A., *Dünya Düzeni: Amerikan Emperyal Jeopolitikası*, çev.: Neşenur Domaniç & Nusret Arhan, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.
- FERGUSON, Niall, *İmparatorluk: Britanya'nın Modern Dünyayı Biçimlendirişi*, çev.: Nurettin Elhüseyni, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- FOSTER, Russel D., "The Concept of Empire", *The Sage Handbook of Political Sociology*, ed.

- W. Outwaite & S. Turner, Sage Publishing, London, 2017.
- GIDDENS, Anthony, *Ulus Devlet ve Şiddet*, çev.: Cumhur Atay, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- HANSON, Victor D. *The Second World Wars*, Basic Books, New York, 2017.
- HARDT Michael & NEGRI, Antonio, *İmparatorluk*, çev.: Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002.
- HART, Peter, *The Great War*, Oxford University Press, New York, 2013.
- HOBBSBAWM, Eric, *The Age of Empire: 1875-1914*. Weidenfeld & Nicolson, London, 1987.
- HOBBSBAWM, Eric, *The Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991*, Time Warner Books, London, 1995.
- HOME, Stephen, *İmparatorluk*, çev.: Sinem Gül, Dost Kitabevi, Ankara, 2015.
- JOXE, Alain, *Kaos İmparatorluğu*, çev.: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- KASABA, Reşat, "İmparatorluk Düşleri, Ulus Düşleri" *Dünya, İmparatorluk ve Toplum*, çev.: M. Banu Büyükkal, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2005.
- KENNEDY, Paul, *Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşü*, çev.: Birtane Karanakçı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- KISSINGER, Henry, *Diplomasi*, çev.: İbrahim Halil Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2002.
- KISSINGER, Henry, *Dünya Düzeni*, çev.: Sinem. Sultan Gül, Boyner Yayınları, İstanbul, 2016.
- MANN, Michael, *İktidarın Tarihi-III*, çev.: Rıza Güngen & Özgür Balkılıç, Phoenix Yayınları, Ankara, 2017.
- MAY, Todd, *Postyapısalcı Anarşizmin Siyaset Felsefesi*, çev.: Rahmi Ögdül, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2000.
- MCDOUGALL, Walter A., *Promised Land, Crusader State: The American Encounter With The World Since 1776*, Boston, Mariner Books, 1997.
- MOTYL, Alexander J., *Imperial Ends: The Decay, Collapse, and Revival of Empires*, Columbia University Press, 2001, akt., ÜNLÜ, Barış, "İmparatorluk Fikrinin Gelişimi", politics.ankara.edu.tr, 11 Aralık 2019, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16046.pdf>.
- MÜNKLER, Herfried, *İmparatorluklar: Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantiği*, çev.: Zehra Aksu Yilmazer, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.
- NEGRI, Antonio, *Sürgün*, çev.: Öznur Karakaş, MonokL Yayınları, İstanbul, 2013.
- NYE, Joseph, S., *Amerikan Yüzyılı Bitti mi?*, çev.: Burç Beşgül, Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- OKUR, Mehmet Akif, *Emperyalizm, Hegemonya, İmparatorluk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.
- ÖZLER, Hayrettin, "Bir Siyasal Tasavvur Biçimi Olarak İmparatorluk ve Yansımaları", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, Sayı:48, Ankara, 2016, ss. 221-240.
- PARENTI, Michael, *The Face of Imperialism*, Routledge, New York, 2016.
- PETRAS, James, *Küreselleşme ve İmparatorluk*, çev.: Saim Özen, Cosmo Politik Kitaplığı, İstanbul, 2003.
- REYNOLDS, Michael A. *İmparatorlukların Çöküşü*, çev.: Yücel Aşıkoğlu, Türkiye İş Bankası

Kültür Yayınları, İstanbul, 2016.

SAVRAN, Sungur "Alternatif Küreselleşme mi, Proleter Enternasyonalizm mi?: İmparatorluk'a Reddiye" *Praksis*, Ankara, 2002, Sayı:7, ss. 225-266.

SCHMITT, Carl, *Kara ve Deniz*, çev.: Gültekin Yıldız, Vakıfbank Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.

SHOR, Francis, *Can Çekişen İmparatorluk*, çev.: Akın Emre Pilgir, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2015.

STEPHEN, Matthew D, "Imperialism", *In The Encyclopedia of Global Studies*, Sage Publication, Los Angeles, 2012.

SÜMER, Gültekin "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, İstanbul, 2008, Cilt:5, Sayı:19, ss. 119-144.

ŞENER, Bülent, "Uluslararası İlişkilerde Hegemonya Olgusu ve ABD Hegemonyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: "Amerikan İstisnacılığı" Ya Da "Açık/Kaçınılmaz Yazgı", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 2014, No:26, ss. 405-420.

TILLY, Charles, "İmparatorluklar Nasıl Yıkılır" *İmparatorluk Sonrası*, çev.: Ebru Kılıç, Versus Yayınları, İstanbul, 2012.

TİMUR, Taner, "Küreselleşmeden İmparatorluk'a 11 Eylül: Dönüm Noktası mı? *Praksis*, Ankara, Sayı:7, ss. 213-224.

TUCKER, Robert W. & HENDRICKSON, David C., *İmparatorluk Özlemi : Yeni Dünya Düzeni ve Amerika'nın Hedefi*, çev.: Ahmet Asrar, Pınar Yayınları, İstanbul, 1995.

ÜNLÜ, Barış, "İmparatorluk Fikrinin Gelişimi", *Ankara SBF Dergisi*, Ankara, 2012, Cilt:65, Sayı:3, ss. 237-266.